

ОДЕСЬКІ СЕВАСТОПУЛО: СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС РОДИНИ

За переказами, Севастопуло (Севастос) належали до найдавніших візантійських родів, одна з гілок якого 1092 р. переселилася з Константинополя на острів Крит. Севастопуло поповнили місцеву еліту та швидко ввійшли до кола дванадцяти найбільш впливових родів. Костянтин та Михайло Севастоси на початку XIII ст. були непримиренними ворогами Венеційської республіки та неодноразово очолювали військові кампанії проти неї¹.

На острові Хіос Севастопуло разом з іншими візантійськими родинами перебралися, імовірно, у XIII ст. з Малої Азії. Тут Севастопуло також належали до аристократії, мали широкі родинні зв'язки з місцевим нобілітетом та значну, зокрема, нерухому власність. У XVI ст. представники роду неодноразово згадуються в хіоських документах та хроніках. У XVII ст. одна з гілок роду облаштувалася у Смірні, а на початку XVIII ст. — у Константинополі, де Севастопуло активно займалися комерцією та були відомі своїм багатством і благодійністю².

На початку 1820-х рр. турецький підданий Євстратій Скарлатович Севастопуло оселився в Одесі. 1822 р. почала функціонувати його торговельна компанія, 1830 р. він разом із родиною вступив до 2-ї гільдії одеського купецтва, в якій знаходився безперервно 12 років, а 1842 р. зарахований до 1-ї гільдії³. 22 грудня того ж року Євстратій Севастопуло прийняв присягу на підданство Російській імперії⁴, а 25 лютого 1849 р. звернувся на імператорське ім'я з проханням долучити його з родиною до спадкового почесного громадянства⁵. 14 квітня 1849 р. Сенат видав указ про надання Севастопуло зазначеного статусу⁶, а рішенням від 20 січня 1850 р. встановив виготовити відповідну грамоту⁷.

Євстратій Севастопуло був типовим представником купців-хіосців, які наприкінці XVIII — на початку XIX ст. з'явилися в причорноморських та приазовських портах. Російської мови він не знав, про що свідчать його власноручні помітки грецькою мовою на офіційних документах⁸. Основою комерційної діяльності Євстратія, як й інших його земляків, був, перш за все, експорт в європейські країни збіжжя з Російської імперії, зокрема південноукраїнського⁹. Певний час хіоські купці практично контролювали всю середземноморську торгівлю. Наприклад, фірмою «Маврогордато, Петрококкіно і К^о», заснованою Пантелієм Амвросійовичем Маврогордато та його дядьком Лаврентієм Петрококкіно, за 1836 р. було

завантажено сім кораблів із пшеницею до Константинополя, п'ять — до Ліворно, один — до Трієста та два — до Марселя, а прийнято одне судно з Трієста, завантажене камінням-бруківкою, та одне — з Марселя, з кавою. 1866 р. із двадцяти одеських торговельних домів, що контролювали експорт пшениці, десять були засновані греками. Серед них фірми «Ф.П. Родоканакі» й «Федір Маврогордато та К^о» були одними з найзначніших. 1827 р. загальний обіг першої компанії складав близько 1,2 млн рублів, а через десять років — 1838 р. — понад 5,5 млн¹⁰. Імовірно, також, як і його родичі та одноплемінники, Євстратій Севастопуло розглядав Одесу як тимчасове пристановище, оскільки на 1849 р., незважаючи на досить велику родину, не мав власного будинку, а орендував житло в одеського почесного громадянина Дмитра Палеолога¹¹.

Євстратій Севастопуло жертвував кошти на підтримку грецької культури, спонсорував видання книг. Так, 1834 р. він разом з іншими хіосцями — Федором Родоканакі, Яннісом Раллі, своїм майбутнім сватом Матвієм Маврогордато, Михайлом Петрококкіно — фінансував видання в Одесі книги І.Г. Піципіу «Логічна граматика грецької мови»¹².

За довідкою Одеської міської думи від 1849 р., родина Євстратія Скарлатовича складалася з дружини Тарсиці Марківни, синів Скарлата, Костянтина, Марка, Олександра та Івана, а також дочок — Катерини та Марії¹³.

1856 р. Євстратій Скарлатович (названий по батькові — Карлович; зазначено, що помер 1854 р.) разом із дружиною Тарсицею Марківною, 62 років, та синами Скарлатом, 45 років, Костянтином, 37 років, Марком, 35 років, Олександром, 31 року, та Іваном, 28 років, були внесені до книги одеських почесних громадян^{*, 14}.

Помер Євстратій Скарлатович 18 грудня 1854 р. в Одесі, у віці 69 років¹⁵, з чого ми можемо припустити, що він народився близько 1785 р.

Із синів подружжя Севастопуло двоє з молодших точно народилися в Одесі — Марко та Іван. Так, у метричній книзі одеської грецької Свято-Троїцької церкви записано, що 18 серпня 1822 р. народився, а 25 серпня був охрещений Марко Євстратійович Севастопуло, хрещеним батьком якого став «англійський підданий» Стаматій Мартарі¹⁶. 13 червня 1828 р. народився, а 17 червня був охрещений Іван Євстратійович Севастопуло, хрещеною матір'ю котрого була дочка закордонного грека Зоїца Михайлівна Васильєва¹⁷. Запис про народження Олександра Євстратійовича, який народився між Марком та Іваном — близько 1825 р., не виявлений.

Окрім вищезгаданих дочок, у Євстратія та Тарсиці Севастопуло було ще три: Олена, Єлизавета та Аріадна. Старша — Олена Євстратіївна —

* Вказаний у документах вік лише приблизно відповідає відомостям метричних книг.

6 червня 1826 р. в одеській Свято-Троїцькій церкві вінчалася з ніжинським греком Фотієм Павловим. Поручителями виступили одеські купці Христофор Велара та Василь Євстафій, а також закордонний грек Василь Скіна¹⁸. 22 жовтня 1822 р. померла дворічна Єлизавета Євстратіївна, яка відповідно народилася близько 1820 р., але ще до приїзду батьків в Одесу¹⁹.

Найбільш відома з дочок подружжя Севастопуло — Аріадна Євстратіївна — народилася 17 серпня 1825 р., а охрещена 20 серпня в одеській Свято-Троїцькій церкві. Її хрещеною матір'ю стала вже згадана Зоїца Михайлівна Васильєва²⁰. У віці 20 років Аріадна в тій же церкві 21 квітня 1844 р. вінчалася з багатим удівцем — комерції радником Костянтином Фотійовичем Папудовим, 47 років. Свідками таїнства були колезький секретар Феодосій Георгійович Папудогло та батько нареченої Євстратій Скарлатович Севастопуло, одеський купець 1-ї гільдії²¹.

Костянтин Папудов (Пападіс) народився 18 травня 1789 р. у Константинополі²², а помер в Одесі 17 травня 1879 р., у віці 97 років*,²³. Він належав до кола найзаможніших та найвпливовіших грецьких купців Одеси. Костянтин ще 1812 р. заснував торговельний дім «Папудов і К^о», який багато років входив у десятку найбільших одеських експортно-імпортних підприємств. Фірма К.Ф. Папудова вивозила переважно зерно, а ввозила цитрусові, фрукти, вина, оливки, олію, бавовну з грецьких островів, Смірни, Марселя, Ліворно. У найкращі роки торговий оборот фірми досягав понад 2,5 млн рублів сріблом. Костянтину Фотійовичу належала значна нерухомість в Одесі: величезні склади для збіжжя; кілька будинків, серед яких розкішна резиденція родини на Соборній площі, перебудована за проектом відомого одеського архітектора Ф.К. Боффо; дача на Малофонтанській дорозі; земельні маєтки. К.Ф. Папудов уславився також як громадський діяч: 1822 р. обраний одеським городовим старостою, 1825 р. — депутатом Одеської портової митниці, 1828 р. — директором від купецтва Одеської контори Комерційного банку, 1827 р. — членом Одеського комерційного суду, 1830 р. — членом одеського відділення Комерційної ради, 1833 р. — членом Одеського будівельного комітету. У 1842–1845 рр. Костянтин Фотійович був одеським міським головою. Він також багато сил приділяв благодійництву — допомагав притулкам для бідних, дітей-сиріт, престарілих, а також пораненим російським військовим під час Кримської війни. За свою діяльність грецький купець був відзначений медалями «За старанність», отримав звання комерції радника та разом із родиною возведений у спадкові почесні громадяни²⁴.

* У записі про смерть зазначений саме такий вік.

Костянтин Фотійович був щільно пов'язаний із хіоською аристократією як торгово-фінансовими справами, так і родинними зв'язками: першою його дружиною була Деспіна Пантеліївна Родоканакі (1809–1838), яка належала до дуже відомого та багатого роду. Друга дружина — Аріадна Севастопуло — уславилася як справжня красуня, співачка, піаністка та власниця популярного в Одесі салону²⁵. Вона, як більшість жінок із хіоських родин, брала активну участь у благодійній діяльності. Так, 1854 р. разом із дамами одеського вищого світу — графінею О.Г. Толстою, графінею М.О. Лидерс та іншими — зібрали понад 5 000 рублів на користь загиблих та поранених під час Кримської війни²⁶. 1867 р. Аріадна Євстратіївна разом з іншими дружинами знаних одеських купців — Марією Раллі, Марією Цичині, своєю племінницею Ерато Севастопуло — була засновницею «Комітету з допомоги знедоленим критським родинам», який мав на меті збір коштів для своїх співвітчизників, котрі постраждали через антитурецьке повстання. Від благодійних концертів, театральних вистав, базарів та лотерей, проведених членами комітету, у березні 1867 р. було зібрано 23 тисячі 500 рублів сріблом²⁷. Аріадна Папудова була також опікункою Одеського грецького Родоканакіївського жіночого училища²⁸. Померла вона 12 червня 1892 р. у віці 68 років через рак грудей та була похована на одеському Старому міському кладовищі²⁹.

У Аріадни та Костянтина Папудових народилося три дочки — Євгенія, Ольга, Аріадна та син Анатолій. У книзі почесних громадян за 1856 р. записані тільки син Анатолій, 6 років, та дочка Аріадна, 4 років³⁰. Дочка ж Євгенія померла в Одесі 28 квітня 1852 р. у віці 8 років³¹. Імовірно, у дитинстві померла й Ольга, але запис про її смерть у метричних книгах одеської грецької Свято-Троїцької церкви, до парафії якої належали Папудови, відсутній. Можливо, це сталося за кордоном, де подовгу мешкала родина. Син Анатолій помер в Одесі 3 липня 1894 р. у віці 47 років від падучої, одружений не був та нащадків не залишив³². Дочка Аріадна, яка народилася 1852 р.³³ та успадкувала значну частину родового майна, стала дружиною генерала від кавалерії, начальника штабу Донського козацького війська, учасника російсько-турецької війни 1877–1878 рр. Андрія Дмитровича Мартинова (27 червня 1838 р. — 17 травня 1913 р., Санкт-Петербург), котрий походив із донського дворянського роду³⁴. Цей шлюб демонструє значні зміни в соціальному статусі Папудових-Севастопуло, які інтегрувалися до російського суспільства, стали невід'ємною частиною місцевого істеблішменту. Померла Аріадна Костянтинівна Мартинова, народжена Папудова, в еміграції 1 жовтня 1935 р. на 83 році життя та 4 жовтня була похована на кладовищі в Сент-Женев'єв-де-Буа³⁵.

З братів Аріадни Папудової найбільш відомий одеський спадковий почесний громадянин та купець 1-ї гільдії Марко Євстратійович Севас-

топуло. Він отримав домашню освіту³⁶ та, як більшість одеських юнаків-хіосців другого-третього покоління, спочатку брав участь у родинній справі та згодом вступив на стезю громадської служби, яка могла забезпечити не тільки привілейоване соціальне становище, але й подальше піднесення за ієрархічними сходами. Таким чином, можемо констатувати, що відбувалася поступова адаптація представників досліджуваної етносоціальної групи, зокрема Севастопуло, до російсько-імперських реалій життя³⁷.

20 квітня 1856 р. Марко Севастопуло був обраний Одеським купецьким товариством кандидатом у члени Одеського комерційного суду та затверджений новоросійським і бессарабським генерал-губернатором, а з 2 червня 1856 р. виконував обов'язки члена цього суду. 5 березня 1859 р. отримав довгострокову відпустку, в якій перебував до 20 березня 1867 р., коли знов був обраний кандидатом у члени комерційного суду, обов'язки якого виконував з 26 січня по 23 лютого 1871 р. та з 31 січня по 1 вересня 1872 р.³⁸ 1867 р. одеське купецтво обрало його членом опікунської ради Одеського комерційного училища, яким Марко залишався аж до 1885 р., коли за власним бажанням відмовився від цієї посади³⁹. 12 січня 1879 р. одночасно був обраний місцевим купецтвом членом Одеського комітету торгівлі та мануфактури терміном на чотири роки, 1881 р. — «виборним» від Одеського купецького товариства на три роки та депутатом («гласним») Одеської міської думи на чотири роки⁴⁰.

Усе це свідчить про неабиякий авторитет Марка Севастопуло та його родини серед одеського купецтва, а також значну доброзичливість із боку російської місцевої влади, оскільки всі призначення погоджувалися з генерал-губернатором і міським градоначальником. Останнє підтверджується й постійними відзнаками, які отримував Марко Євстратійович за свою службу: 3 серпня 1872 р. серед інших членів опікунської ради Одеського комерційного училища отримав подяку від генерал-губернатора за значне зменшення витрат на утримання закладу та успішне його спрямування; 23 жовтня того ж року за представленням генерал-губернатора за працю та турботу на користь Одеського комерційного училища був нагороджений орденом св. Станіслава 2-го ст.; 23 квітня 1876 р. за представленням Кабінету міністрів Російської імперії за участь у справі народної освіти нагороджений орденом св. Анни 2-го ст.; 28 березня 1882 р. за корисну працю та старанність отримав орден св. Володимира 4-го ст.⁴¹

Марко Євстратійович, разом зі своїми родичами-хіосцями — Федором Родоканакі, Миколою Маврогордато та іншими — був також одним з фундаторів Одеського грецького благодійного товариства⁴².

Що стосується комерційної діяльності Марка Севастопуло, то після смерті батька 1854 р. він разом із братами — одеськими почесними

спадковими громадянами й купцями 1-ї гільдії Олександром, Карлом (Скарлатом), Костянтином та Іваном — вирішили продовжити родинну справу та 1857 р. звернулися до Одеської міської думи за дозволом на заснування торговельного дому «Євстратій Севастопуло», «з тим, щоб ім'я батька їхнього в ньому існувало назавжди не змінним»⁴³. Саме з цим, імовірно, була пов'язана й відпустка Марка Євстратійовича. Торговельний дім Севастопуло належав до потужних: 1857 р. потрапив до кола 24 фірм, які вивезли за рік товарів на суму від 300 тисяч до 1 млн рублів⁴⁴. Імовірно, що згодом компанію було ліквідовано, як і в більшості хіоських родин⁴⁵. Марко Севастопуло був кандидатом у члени Одеського комерційного банку, заснованого 1870 р., а 1878 р. увійшов до адміністрації з ліквідації цієї установи⁴⁶. На 1885 р. він засвідчив, що родового нерухомого майна не має, а лише один придбаний будинок в Одесі. За дружиною же його тамо ж — один будинок родовий та один придбаний⁴⁷.

1856 р. Марко Севастопуло в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві вінчався з Ерато Матвіївною Маврогордато, представницею заможного й знаного одеського купецького роду хіоського походження⁴⁸. Вона народилася в Одесі 25 березня 1837 р.⁴⁹

Її батько — турецький підданий, одеський купець 3-ї, а згодом 2-ї гільдії, хліботорговець та власник маєтку Тирлівка Гайсинського повіту Подільської губернії Матвій Пантелійович Маврогордато (бл. 1780 р., о. Хіос — 22 березня 1868 р., Одеса) — належав до гілки Лакана та був старшим із синів Пантелія Матвійовича Маврогордато від шлюбу з Марієттою, дочкою Лоренцо Скараманга. Матір'ю Ерато Матвіївни була благодійниця, член Одеського жіночого благодійного товариства Ангеліка Пантеліївна Кондоставло (бл. 1802 р. — 19 березня 1876 р., Одеса), дочка турецького підданого хіосця Пантелія Лікардовича Кондоставло⁵⁰.

Старша сестра Ерато — Катерина Матвіївна (22 вересня 1834 р., Одеса — 9 липня 1923 р., Париж) — відома філантропка й благодійниця, дружина впливового петербурзького винного відкупника, комерції радника й купця 1-ї гільдії, згодом — італійського дворянина Федора Панделійовича (Пандійовича) Родоканакі (13 листопада 1825 р., Ліворно — 21 вересня 1889 р., Баден-Баден), рідного племінника багатого одеського купця хіоського походження Федора Павловича Родоканакі (1799 р., о. Хіос — 24 лютого 1882 р., Одеса)⁵¹.

Старший брат Ерато Матвіївни — Федір Матвійович Маврогордато (бл. 1818 р., о. Хіос — 16 квітня 1874 р., Одеса) — одеський 1-ї гільдії купець, спадковий почесний громадянин, власник торговельного дому «Федір Маврогордато і К^о», депутат («гласний») Одеської міської думи, а племінник — Матвій Федорович Маврогордато (6 вересня 1848 р., Одеса — 21 грудня 1935 р., Париж) — дійсний статський радник, спадковий дво-

рянин Російської імперії, кавалер багатьох орденів, відомий одеський багатій, благодійник та меценат⁵².

Шлюб між Марком Севастопуло та Ерато Маврогордато був традиційним для представників хіоської аристократії⁵³ й значно сприяв зміцненню економічного та соціального становища одеських Севастопуло.

Ерато Матвіївна Севастопуло багато часу мешкала за кордоном, але також приділяла увагу добродійній діяльності. Наприклад, вона була членом «Комітету з допомоги знедоленим критським родинам» разом зі своєю тіткою — Аріадною Костянтинівною Папудовою, про що вже зазначалося вище.

У подружжя народилося три сини. Старший — Євстратій — з'явився на світ в Одесі 9 грудня 1857 р.⁵⁴ (за іншими даними — 8 січня 1858 р.), а 8 січня 1858 р. був охрещений в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві. Хрещеними батьками стали дідусь — одеський купець 3-ї гільдії Матвій Пантелійович Маврогордато та тітка — Жені Матвіївна, дружина грецького підданого Федора Матвійовича Маврогордато⁵⁵. Середній син — Матвій — народився в Одесі 16 листопада 1864 р., а охрещений у тій же церкві 12 грудня. Прийняли немовля в купелі дядько — почесний громадянин Скарлат Євстратійович Севастопуло та тітка — Жені Матвіївна, дружина одеського 1-ї гільдії купця Федора Матвійовича Маврогордато⁵⁶. Наймолодший із синів — Карл (Скарлат) — народився в Одесі 13 січня 1871 р. та був охрещений 14 березня того ж року в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві. Хрещеними батьками дитини стали його дядько — почесний громадянин Олександр Євстратійович Севастопуло та тітка — Катерина Матвіївна, дружина італійського підданого Федора Родоканакі⁵⁷.

28 вересня 1885 р. Марко Євстратійович звернувся до Херсонського губернського дворянського депутатського зібрання з клопотанням про надання йому та його родині спадкового дворянства за орденем св. Володимира 4-го ст.⁵⁸ Рішенням зібрання від 29 жовтня 1885 р. було визначено внести прохача до 3-ї частини Дворянської родовідної книги Херсонської губернії⁵⁹. Що стосується родини Марка Євстратійовича, то його дружині та двом старшим синам — Євстратію та Матвію, як повнолітнім, було запропоновано звернутися з особистими клопотаннями та подати необхідні документи⁶⁰. Департамент Герольдії, розглянувши справу М.Є. Севастопуло, указом від 28 лютого 1886 р. відмовив у правах на дворянство⁶¹.

Помер Марко Євстратійович Севастопуло 3 січня 1903 р. в Одесі у віці 80 років від паралічу серця та знайшов спокій на Старому міському кладовищі⁶², а його дружина — Ерато Матвіївна — залишала світ 22 грудня 1925 р. у Ніцці⁶³.

Старший із синів цього подружжя — Євстратій Маркович — помер в Одесі 20 грудня 1888 р. у віці 31 року⁶⁴. А от молодші — Матвій та Карл — сприяли подальшому зміцненню становища роду Севастопуло.

Матвій Маркович обрав дипломатичну стезю, де зробив блискучу кар'єру: 1895 р. прикомандирований до російської місії в Нідерландах, 1898 р. призначений другим секретарем місії в Румунії, 1900 р. — у Бельгії, 1904 р. — другим, а 1908 р. — першим секретарем посольства у Великій Британії, 1913 р. — радником посольства у Франції. Він був дійсним статським радником і камергером імператорського двору. З червня 1917 р. Матвій Севастопуло призначений Тимчасовим урядом посланником Росії в Данії, а 27 жовтня — повіреним у справах у Франції. 26 листопада 1917 р. указом наркома іноземних справ Л.Д. Троцького звільнений з посади. У Росію Матвій Маркович уже не повернувся, помер 1943 р.⁶⁵ Він не був одружений та не залишив нащадків⁶⁶.

Брат Матвія — Карл (Скарлат) Маркович, з родиною якого він проживав, обрав службу по Міністерству юстиції та був відомим в Одесі благодійником і громадським діячем. Він — статський радник, почесний мировий суддя, член правління Одеського облікового банку, товариш голови Товариства покровительства безпритульним дітям, член дирекції Одеського комітету Піклувального товариства про в'язниці, товариш голови одеського відділення Російського товариства садівництва та член одеського відділення Російського технічного товариства⁶⁷. Карл Севастопуло також активно допомагав своїй тітці — Катерині Матвіївні Родоканакі, яка була опікункою Благовіщенського (з 1871 р. — Катерининський) дитячого притулку в Санкт-Петербурзі. 1890 р. із нагоди 50-річчя цього закладу К.М. Родоканакі пожертвувала 50 тисяч рублів. Тоді ж, цінуючи щедрі грошову допомогу та наполегливу діяльність філантропки, за височайшим наказом притулок було перейменовано на честь померлого чоловіка Катерини Матвіївни — Федора Родоканакі, а Карл Маркович став разом із тіткою піклувальником цього закладу⁶⁸.

10 листопада 1896 р. Карл Маркович у віці 25 років вінчався в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві з дівцею дворянкою Марією Валеріанівною Лігіною, 22 років. Свідками таїнства були брат нареченої дворянин Валеріан Валеріанович Лігін, барон Микола Едуардович Штейгер, батько нареченої дійсний статський радник Валеріан Миколайович Лігін та таємний радник Григорій Григорович Маразлі⁶⁹. Марія народилася 1874 р. в Одесі*. Її батько — Валеріан Миколайович Лігін (26 липня

* Повідомлення про те, що Марія народилася 13 січня 1871 р., не відповідає дійсності. Це — дата народження її чоловіка Карла Марковича Севастопуло: Лигин Сергей Валерианович // Николаевская область. Электронная историческая библиотека

1846 р., Санкт-Петербург — 6 січня 1900 р., Гер, департамент Вар, Франція), відомий учений, громадський та державний діяч, доктор математики, професор та декан фізико-математичного факультету Новоросійського університету, почесний мировий суддя, гласний, товариш голови та голова Одеської міської думи, попечитель Варшавського учбового округу, голова одеського відділення Російського технічного товариства, товариш голови одеського відділення Російського товариства садівництва та керівник різних опікунських організацій, таємний радник і кавалер багатьох орденів. Він був одружений із представницею заможної одеської грецької купецької родини — Єлизаветою Єгорівною Парпуті (бл. 1850 — після 1910), дочкою австрійського підданого Єгора Лукича Парпуті (бл. 1810 — бл. 1888) та Катерини Антонівни Гофман (1825–1878). Треба зазначити, що Парпуті вже були пов'язані спорідненням з хіоськими купцями: рідна тітка Єлизавети — Любов Луківна (1 вересня 1819 р., Одеса — після 1848) — вийшла заміж за Андрія Івановича Петрококкіно (бл. 1812 — бл. 1847)⁷⁰. Старший із синів Лігіних — Валеріан Валеріанович (1873, Одеса — після 1917) — статський радник, калишський віце-губернатор та келецький губернатор, молодший — Сергій Валеріанович (1877 — після 1927) — відомий лікар-травматолог і хірург, автор наукових праць, завідувач військового шпиталю при Миколаївській міській лікарні, її головний лікар⁷¹.

Марія Валеріанівна Севастопуло була талановитим скульптором, членом Товариства південноросійських художників, учасницею виставок цього художнього об'єднання в 1909, 1910 та 1916 рр. (псевдонім — Севасто)⁷², а також відомою громадською діячкою — помічницею опікунки одеського Маріїнського притулку та дійсним членом Одеського міського опікунства дитячих притулків⁷³.

Подружжя Севастопуло мало двох синів*. Старший — Марко — народився 21 листопада 1897 р. та був охрещений в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві 21 грудня того ж року. Хрещеними батьками хлопця стали його двоюрідний дід спадковий почесний громадянин Карл (Скарлат) Євстратійович Севастопуло, а замість нього за дорученням таємний радник Григорій Григорович Маразли, та бабуся Єрато Матвіївна, дружина спадкового почесного громадянина Марка Севастопуло⁷⁴. Молодший — Олександр — народився 30 листопада 1901 р., а охрещений

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://history.mk.ua/ligin-sergej-valerianovich.htm> (20.12.2014). — Назва з екрану.

* В. Афанасьєв та О. Барковська називають ще одного сина — Валеріана, який загинув на війні 1917 р., однак відомостей про його народження у метриках Свято-Троїцької церкви немає: Товарищество южнорусских художников. — С. 307.

у тій же церкві 17 лютого 1902 р. Його хрещеними батьками були таємний радник Григорій Григорович Маразлі та бабуся Ерато Матвіївна Севастопуло⁷⁵.

Карл Маркович значно розширив домоволодіння своєї родини в Одесі, оскільки здача квартир у прибуткових будинках в оренду була досить вигідною справою. Двоюридний брат Карла — Матвій Федорович Маврогордато, який перебрався на постійне життя до Парижа, 1 листопада 1901 р. продав свій розкішний особняк, розташований на розі Єкатерининського й Військового узвозів та Сабанєєвого моста, Карлу Марковичу⁷⁶. Саме цей будинок і став резиденцією родини Севастопуло⁷⁷. А 31 січня 1908 р. він придбав у Матвія Маврогордато ще один будинок — на вулиці Князівській, 13⁷⁸.

Під час більшовицького заколоту Севастопуло емігрували спочатку до Франції, де мешкали в Ніцці, а потім — до США. Їхні мистецька колекція та бібліотека, на щастя, поповнили фонди одеських музеїв: зокрема, 204 книги поступили до Музею красних мистецтв Новоросійського університету, де було створено особовий фонд К.М. Севастопуло⁷⁹, а художня колекція — до Народного художнього музею, але згодом була розпорошена⁸⁰.

Подальша доля представників родини Карла Марковича поки що невідома, Марія Валеріанівна померла до 4 березня 1861 р.⁸¹

З родини Севастопуло треба згадати Олександра Євстратійовича, Карлового дядька, котрий мешкав в Одесі, був одним із засновників успішного Одеського облікового банку, який виник 1879 р.⁸² Помер він в Одесі 11 червня 1892 р. у віці 64 років від хронічної чахотки легенів та похований на Старому міському кладовищі^{*,83}. Інші брати Олександра, імовірно, покинули Одесу через бізнесові інтереси та оселились за кордоном. Наприклад, Костянтин Євстратійович Севастопуло, 83 років, мешканець Ліворно, був звільнений з російського підданства за власним бажанням 1902 р.⁸⁴

Таким чином, родина Севастопуло пройшла в Одесі типовий для хіоських родів шлях: із власників потужних хліботоргових фірм, іноземних купців, які належали до замкненої етносоціальної групи, вони поступово перетворилися на представників привілейованих верств російсько-імпер-

* Олександр був одружений. Його дружина — Марія Іванівна — 18 серпня 1892 р., уже після смерті чоловіка, отримала паспорт, жодних відомостей про їхніх дітей не міститься: Держархів Одеської обл., ф. 16, оп. 125, спр. 2, арк. 31. У літературі згадується також Марія Олександрівна Севастопуло-Кир'якова (бл. 1835 р. — 4 травня 1915 р., Петроград) — одеська актриса, письменниця та драматург, яка була родичкою одеських Севастопуло, але встановити більш детально її споріднення з ними поки не вдалося.

ського суспільства — крупних поміщиків, домовласників, чиновників, котрі мали з місцевою елітою родинні, культурні та ділові зв'язки.

¹ *Argenti P.* Libro d'oro de la noblesse de Chio: 2 vol. — London, 1955. — V. 1. — P. 125.

² *Ibid.* — P. 125–126.

³ Российский государственный исторический архив (далі — РГИА), ф. 1343, оп. 39, д. 4327, л. 2–3.

⁴ Там же.

⁵ Там же, л. 1–1 об.

⁶ Там же, л. 5–8 об.

⁷ Там же, л. 19–20.

⁸ Там же, л. 1–1 об.

⁹ Одесский вестник. — 1827. — № 13.

¹⁰ Див. детально: *Томазов В.В.* Греки-хіосці в Російській імперії: соціальна адаптація та національна самоідентифікація // Український історичний журнал. — 2014. — № 4. — С. 100–108.

¹¹ РГИА, ф. 1343, оп. 39, д. 4327, л. 2–3.

¹² *Αυγητίδης Κ.* Θεόδωρος Παύλου Ροδοκανάκης. — Χίος, 2004. — Σ. 110.

¹³ РГИА, ф. 1343, оп. 39, д. 4327, л. 1 об.

¹⁴ Державний архів Одеської області (далі — Держархів Одеської обл.), ф. 16, оп. 125, спр. 2, арк. 31.

¹⁵ Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. — Одесса, 2004. — Т. 3: 1853–1874 / Л.Г. Белоусова, Т.Е. Волкова, Г.Л. Малинова, В.В. Харковенко. — С. 188–189.

¹⁶ Там же. — Одесса, 2014. — Т. 1: 1799–1831, 1836 / Л.Г. Белоусова, С.Е. Березин, Т.Е. Волкова, В.В. Харковенко, Г.Л. Малинова, А.В. Мартыненко, А.М. Паниван, М.Г. Батурина, С.Н. Герасимова. — С. 428–429.

¹⁷ Там же.

¹⁸ Там же. — С. 428–429, 352–353.

¹⁹ Там же. — С. 428–429.

²⁰ Там же.

²¹ Там же. — Одесса, 2002. — Т. 2: 1834–1852 / Л.Г. Белоусова, Т.Е. Волкова, Г.Л. Малинова, В.В. Харковенко. — С. 274–275, 226–227.

²² *Морозан В.* Деловая жизнь на юге России в XIX — начале XX века. — СПб., 2014. — С. 526.

²³ Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. — Одесса, 2005. — Т. 4: 1875–1891 / Л.Г. Белоусова, Т.Е. Волкова, Г.Л. Малинова, В.В. Харковенко. — С. 194–195.

²⁴ Більш детально див.: *Αυγητίδης Κ.* Торговый дом Константина Папудова // Подвижники й меценати. Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII–XIX ст. — К., 2001. — С. 141–152; *Морозан В.* Указ. соч. — С. 526–527.

²⁵ *Дерибас А.* Старая Одесса. Забытые страницы: Исторические очерки и воспоминания. — К., 2004. — С. 132, 259–260.

²⁶ *Морозан В.* Крупнейшие зерновые экспортеры Причерноморья и Приазовья: методы торговли, общественная и частная жизнь // Грецьке підприємництво і торгівля у Північному Причерномор'ї XVIII–XIX ст. Збірник наукових статей. — К., 2012. — С. 119.

²⁷ *Piatigorskii G.* The Cretan uprising of 1866 — 1869 and the Greeks of Odessa // Modern Greek studies yearbook. — Minneapolis, 1998/1999. — Vol. 14/15. — P. 133.

²⁸ *Августидис К.* Указ. соч. — С. 151.

²⁹ Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. — Одесса, 2006. — Т. 5: 1802, 1892–1906 / Л.Г. Белоусова, Т.Е. Волкова, Г.Л. Малинова, В.В. Харковенко. — С. 216–217.

³⁰ Держархів Одеської обл., ф. 16, оп. 125, спр. 2, арк. 36 зв.

³¹ Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. — Одесса, 2002. — Т. 2: 1834–1852 / Л.Г. Белоусова, Т.Е. Волкова, Г.Л. Малинова, В.В. Харковенко. — С. 226–227.

³² Там же. — С. 216–217.

³³ Зустрічаються відомості також про інші дати народження: 1 жовтня 1853 р. та 10 березня 1853 р., див.: *Грезин И.* Алфавитный список русских захоронений на кладбище в Сент-Женевьев-де-Буа. — М., 2009. — С. 313.

³⁴ Більш детально про нього див.: *Волков С.* Генералитет Российской империи: энциклопедический словарь генералов и адмиралов от Петра I до Николая II. — М., 2009. — Т. II (Л-Я). — С. 111.

³⁵ *Грезин И.* Указ. соч. — С. 313; Незабутые могилы. Российское зарубежье: некрологи 1917–1999 / Сост. В.Н. Чуваков. — М., 2004. — Т. 4: Л-М. — С. 415.

³⁶ РГИА, ф. 1343, оп. 29, д. 1763, л. 5 об.–6.

³⁷ Див.: *Томазов В.* Соціальний статус купців-хіосців Маврогордато в Російській імперії: пошуки дворянства // Генеалогія. Збірка наукових праць. — К., 2013. — Вип. 1. — С. 287–301.

³⁸ РГИА, ф. 1343, оп. 29, д. 1763, л. 5 об.–6.

³⁹ Там же, л. 5 об.–12.

⁴⁰ Там же.

⁴¹ Там же.

⁴² *Решетов С., Ижик Л.* Григорий Маразли: честь паче почести. — Одесса, 2012. — С. 193.

⁴³ Держархів Одеської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 497, арк. 1–7.

⁴⁴ Одесский вестник. — 1858. — № 40.

⁴⁵ *Томазов В.В.* Греки-хіосці в Російській імперії: соціальна адаптація та національна самоідентифікація. — С. 104–105.

⁴⁶ *Морозан В.* Деловая жизнь на юге России в XIX — начале XX века. — С. 313, 344.

⁴⁷ РГИА, ф. 1343, оп. 29, д. 1763, л. 5 об.

⁴⁸ *Argenti P.* Op. cit. — V. 2. — P. 94.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Про рід Маврогордато більш детально див.: *Томазов В.* Рід Маврогордато (гілка Лакана) в Одесі: історико-генеалогічна розвідка // Архіви України. — 2010. — Вип. 3–4 (269), липень–вересень. — С. 72–86; *Τομαζοβ В.* Το γένος των Μавρογορδάτων (Μαυροκορδάτων) στη Ρωσική Αυτοκρατορία. Η ιστορία του γένους μέσα από έγγραφα και γεγυονία. — Χίος, 2010.

⁵¹ Див.: *Томазов В.* Соціальний статус Родоканакі у Російській імперії // Проблеми історії України XIX — початку XX ст. — К., 2012. — Вип. 20. — С. 201–209; *Его же.* Соціальний статус семьи Родоканакі в Российской империи // Генеалогический вестник. — СПб., 2014. — Вып. 49. — С. 37–47.

⁵² Див.: *Його ж.* Соціальний статус купців-хіосців Маврогордато в Російській імперії... — С. 287–301; *Його ж.* Рід Маврогордато (гілка Лакана) в Одесі... — С. 72–86; *Τομαζοβ В.* Op. cit. — P. 82–108.

⁵³ Див.: *Томазов В.* Греки-хіосці в Російській імперії: соціальна адаптація та національна самоідентифікація. — С. 102.

⁵⁴ РГИА, ф. 1343, оп. 29, д. 1763, л. 6.

⁵⁵ Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. — Одесса, 2004. — Т. 3: 1853–1874 / Л.Г. Белоусова, Т.Е. Волкова, Г.Л. Малинова, В.В. Харковенко. — С. 188–189.

⁵⁶ Там же; РГИА, ф. 1343, оп. 29, д. 1763, л. 6.

⁵⁷ Там же.

⁵⁸ РГИА, ф. 1343, оп. 29, д. 1763, л. 4.

⁵⁹ Там же, л. 1.

⁶⁰ Там же, л. 15 об.–16.

⁶¹ Там же, л. 17.

⁶² Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. — Одесса, 2006. — Т. 5: 1802, 1892–1906 / Л.Г. Белоусова, Т.Е. Волкова, Г.Л. Малинова, В.В. Харковенко. — С. 246–247.

⁶³ *Argenti P.* Op. cit. — V. 2. — P. 94.

⁶⁴ Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. — Одесса, 2005. — Т. 4: 1875–1891 / Л.Г. Белоусова, Т.Е. Волкова, Г.Л. Малинова, В.В. Харковенко. — С. 226–227.

⁶⁵ Матвей Маркович Севастопуло // Дипломаты Российской империи [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.rusdiplomats.narod.ru/sevastopulo-mm.html> (20.12.2014). — Назва з екрану; Список послов России и СССР в Дании // Википедия [Электронный ресурс]. — Режим доступа: [HTTPS://RU.WIKIPEDIA.ORG/WIKI/СПИСОК_ПОСЛОВ_РОССИИ_И_СССР_В_ДАНИИ](https://ru.wikipedia.org/wiki/Список_послов_россии_и_ссср_в_дании) (20.12.2014). — Назва з екрану; *Л. Троцкий.* Приказ народного комиссара по иностранным делам // Лев Троцкий. Историческое подговление октября. Часть II: от октября до Бреста [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://books.google.com.ua/books?id=w9kdkfjrkegc&pg=pt180&lpg=pt180&dq=севастопуло+матвей+маркович&source=bl&ots=htauk23bcn&sig=llagh5l1to9aieivsfxpj9f9fbag&hl=ru&sa=x&ei=fmqrvoq9fckruytygaal&ved=0cc0qbaewaw#v=onepage&q=%d0%a1%d0%b5%d0%b2%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%be%d0%bf%d1%83%d0%bb%d0%be%20%d0%9c%d0%b0%d1%82%d0%b2%d0%b5%d0%b9%20%d0%9c%d0%b0%d1%80%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b8%d1%87&f=false> (20.12.2014). — Назва з екрану.

⁶⁶ РГИА, ф. 727, оп. 2, д. 378, л. 3–3 об.

⁶⁷ Там же; *Вся Одесса.* Адресная и справочная книга всей Одессы с отделом Одесский уезд на 1914 год. — Одесса, 1913. — Л. 368.

⁶⁸ *Керзум А.П.* Детский приют в память Федора Пандиевича Родоканаки // Энциклопедия благотворительности. Санкт-Петербург [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://encblago.lfond.spb.ru/showObject.do?object=2853438459> (20.12.2014). — Назва з екрану.

⁶⁹ Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. — Одесса, 2006. — Т. 5: 1802, 1892–1906 / Л.Г. Белоусова, Т.Е. Волкова, Г.Л. Малинова, В.В. Харковенко. — С. 246–247, 160–161.

⁷⁰ *Μπελοουσοβα Α.* Το γένος των Πετροκοκκίνων: περίοδος της Οδησσού 190σ — 20ου αιώνα. — Χίος, 2007. — Σ. 75–76.

⁷¹ Більш детально про Лігіних: *Решетов С., Іжжик Л.* Указ. соч. — С. 128–130; Лигин Сергей Валерианович // Николаевская область. Электронная историческая библиотека [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://history.mk.ua/ligin-sergej-valerianovich.htm> (20.12.2014). — Назва з екрану.

⁷² Товарищество южнорусских художников. Биобиблиографический справочник / Сост. В.А. Афанасьев, О.М. Барковская. — Одесса, 2014. — С. 307.

⁷³ Вся Одесса. — Л. 368.

⁷⁴ Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. — Одесса, 2006. — Т. 5: 1802, 1892–1906 / Л.Г. Белоусова, Т.Е. Волкова, Г.Л. Малинова, В.В. Харковенко. — С. 246–247.

⁷⁵ Там же.

⁷⁶ Держархів Одеської обл., ф. 35, оп. 1, спр. 27678, арк. 9 зв.

⁷⁷ Вся Одесса. — Л. 368; РГИА, ф. 727, оп. 2, д. 378, л. 32.

⁷⁸ Там само, арк. 1–4, 10–13 зв.

⁷⁹ *Левченко В.В.* «Музей изящных искусств» Императорського Новоросійського університету: історія та доля скарбниці // Полікультуротворча діяльність 2010: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 квітня 2010 р. — К., 2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://memory.od.ua/books/levchenko7.pdf> (20.12.2014). — Назва з екрану.

⁸⁰ Товарищество южнорусских художников. — С. 307.

⁸¹ Незабуті могили. — М., 2005. — Т. 6. — Кн. 1: Пос-Скр. — С. 471.

⁸² *Морозан В.* Деловая жизнь на юге России в XIX — начале XX века. — С. 346; *Решетов С., Ижик Л.* Указ. соч. — С. 208.

⁸³ Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. — Одесса, 2006. — Т. 5: 1802, 1892–1906 / Л.Г. Белоусова, Т.Е. Волкова, Г.Л. Малинова, В.В. Харковенко. — С. 246–247.

⁸⁴ РГИА, ф. 1284, оп. 100, д. 3361, л. 16.